

Alexei PALII

OMISIUNILE ÎN COMUNICAREA SCRISĂ

Dacă vom urmări evoluția oricărei limbi pe parcursul mai multor secole sau chiar milenii, vom constata că majoritatea cuvintelor și-au schimbat formele într-o măsură mai mică sau mai mare. Astfel, formele aceluiași cuvânt, atestate la diferite etape istorice, uneori nu numai că nu sînt identice, dar nici asemănătoare nu sînt. De ce oamenii modifică formele cuvintelor? Această întrebare și-a găsit demult explicație în cercetările specialiștilor prin cunoscuta teorie a *economiei în limbă*, care rămîne în vigoare pînă în prezent. Dar care este motivul economiei în limbă ?

Vom medita mai jos asupra acestei probleme, pornind de la postulatul că fiecare individ din natura vie (fie plantă, fie animal) este organizat în așa mod, încît să se poată adapta la mediu, *să consume cît mai puțină energie pentru necesitățile existenței sale*.

În cazul omului asemenea trăsături sînt și mai pregnante, ele fiind determinate de caracterul rațional al acestuia (nu în zadar a fost supranumit *homo sapiens*). Ființă rațională, omul tinde să-și satisfacă necesitățile, inclusiv cele de comunicare, printr-un consum minim de energie și de timp. Ghidat de principiul economiei în procesul comunicării verbale, omul a modelat de-a lungul tuturor timpurilor faptele de limbă în așa fel, încît să poată spune prin ele cît mai mult, dar cu eforturi cît mai mici.

Modificarea resurselor de limbă în procesul comunicării a fost numită de către lingviști *evoluție a limbii*, iar legițile cele mai generale care au guvernat această evoluție au fost numite *legi fonetice*.

Se consideră că legile fonetice și-au încheiat manifestarea sau, altfel zis, cuvintele au devenit deja atît de

șlefuite, încît mai departe nu mai este loc pentru "optimizarea" lor. Acest punct de vedere poate fi acceptat numai dacă luăm ca sistem de referință cunoscutele legi fonetice, cercetate de lingvistica clasică, legi care s-au manifestat la o anumită etapă de dezvoltare a limbii. Fiind însă în afara acestui sistem de referință, am putea afirma cu certitudine că procesul de trunchiere și prescurtare a faptelor de limbă nu încetează niciodată, deși normele limbii literare au menirea să-l stăvilească. Să observăm în acest sens frecvența înaltă în uz a unor cuvinte trunchiate cum ar fi, bunăoară, *mul(t) mai mare*, *tre(buie) să știi*, *prof(esor)*, *dom(nu)le* ș.a.

În secolul vitezelor și al crizei de timp, la principiul economiei de energie se mai adaugă și principiul economiei de timp, precum și atitudinea neglijentă a multor vorbitori față de cultura comunicării factori care generează omisiuni frecvente la toate nivelurile comunicării (cuvînt, enunț, text). În cele ce urmează ne vom referi doar la omisiunile realizate la nivelul enunțului scris.

Din motive de economie, vorbitorii trunchiază enunțurile, eliminînd din ele elementele de care consideră că se pot dispensa. Cercetarea acestui fenomen, pe care îl numim *omisiune*, ar contribui la interpretarea teoretică a unor fapte de sintaxă (a frazei și a textului), oferind totodată și soluția unor probleme practice care apar la redactarea (corectarea) textelor și care îi interesează în mod expres pe redactori, ziariști, corectori și pe toți cei implicați în comunicarea scrisă în virtutea activității lor profesionale.

O omisiune este realizată în scopul comprimării unui enunț. Dar cît de mult se poate comprima un enunț fără a afecta gîndul exprimat în el? Care este relația dintre omisiune și integritatea semantică a enunțului? Tocmai aceste întrebări constituie subiectul pe care îl vom elucida în continuare. Vom porni de la postulatul că enunțul exprimă un gînd transmis de la vorbitor (*emițător*) la ascultător (*receptor*), iar actul comunicării (prin mijloace verbale) se consideră realizat numai dacă integritatea gîndului recepționat de către ascultător

coincide total cu integritatea gândului pe care a intenționat să-l transmită vorbitorul.

După cum se poate conchide din cele de mai sus, actul comunicării (prin urmare, și vorbitorul) este determinat de două principii opozitive: pe de o parte, de economia în limbă și, pe de altă parte, de necesitatea de a exprima gândul în toată integritatea lui, cu maximum de exactitate. Primul principiu cere cât mai multă economie, adică să se scurteze enunțul cât mai mult, iar cel de-al doilea cere ca gândul să fie transmis absolut exact. Dar în ce măsură poate fi “comprimat” un enunț fără a-i afecta integritatea semantică? Exact acest lucru trebuie să-l sesizeze vorbitorul, pentru că tocmai el va trebui să respecte principiile amintite mai sus, construind pe baza lor doi factori opozitivi în stare de echilibru.

După cum ne demonstrează analiza unui vast material de cercetare, rolul de arbitru al vorbitorului în identificarea și respectarea echilibrului dintre *economie* și *integritate* nu este defel simplu, deoarece modul în care acest *arbitru* percepe, în fiecare caz aparte, economia și integritatea este relativ, chiar subiectiv. Fiecare vorbitor simte în mod individual dacă un gând, exprimat într-un anumit mod, constituie o entitate integrală sau, dimpotrivă, este știrbit, suspendat sau echivoc. Ne vom convinge de acest adevăr în cele ce urmează, examinând patru tipuri de omisiuni (realizate în scopuri de economie) denumite, respectiv, în funcție de gradul de eroare cauzată: *omisiuni recomandabile*, *omisiuni admisibile*, *omisiuni nerecomandabile*, *omisiuni condamnabile*. (Pentru comoditate și economie de spațiu cuvintele omise vor fi date între paranteze.)

Omisiuni recomandabile

Exemplul întâi. În enunțul *În ochii triști ai tăi am văzut ochii mei* a fost făcută o omisiune ajungându-se la varianta comprimată *În ochii triști ai tăi i-am văzut pe-ai mei*. Comparând gândul din varianta completă cu cel din varianta comprimată, observăm că omisiunea nu a afectat integritatea acestuia. Mai mult, suprimarea unor cuvinte a conferit enunțului o

structură mai concisă, eliminându-se o repetare supărătoare și câștigându-se astfel sub aspect stilistic.

Exemplul al doilea. *O parte dintre scriitorii din fosta Republică Moldovenească, precum Alexandru Lipcan, Samson Șleahu, Ion Cana și mulți alții, au rămas cunoscuți doar de criticii literari și de alți specialiști în materie de literatură.*

Să examinăm exemplul în cauză ca o variantă a unei structuri mai generale:

a. *O parte dintre scriitorii... cum sînt Alexandru Lipcan...*

b. *O parte dintre scriitorii... după cum sînt Alexandru Lipcan...*

c. *O parte dintre scriitorii... precum (sînt) Alexandru Lipcan...*

Dintre aceste trei variante (a, b, c), uzul “și-a permis” doar în ultima (c) să omită verbul copulativ *a fi*.

Deși omisiunea verbului *a fi* înseamnă suprimarea copulei, adică a elementului care exprimă identitatea, ceea ce ar conduce la nonsens, uzul “și-a permis” totuși această abatere cu o frecvență atât de mare, încît ea a devenit normă. Ca rezultat, s-a ajuns la situația în care asemenea construcție sincopată nu numai că nu constituie o greșeală de limbă, dar este chiar recomandabilă.

Făcînd această constatare, e firesc să ne întrebăm: după producerea omisiunii, care element al judecării a rămas să exprime identitatea dintre subiectul și predicatul logic? Pentru că, deși copula lipsește, identitatea este totuși într-un fel exprimată. În caz contrar, enunțul respectiv nu ar mai putea reda gândul care se cere transmis interlocutorului. Credem că aici adevărul stă la suprafață: deși copula nu este prezentată în forma materializată a verbului *a fi*, ea este subînțeleasă ca fiind prezentă.

După cum am văzut, omisiunile recomandabile nu afectează integritatea semantică a enunțului. De regulă, enunțurile cu asemenea omisiuni sînt mai suple, mai sugestive.

Omisiuni admisibile

Exemplul întâi. *În Podișul Codrilor și (în) Podișul Nistrului configurația așezărilor rurale este determinată de relieful fragmentat de văi adînci.*

În acest exemplu, prepoziția *în* exprimă un raport spațial, avînd două poziții (prima și a doua) și incluzînd două complementele circumstanțiale de loc (*în Podișul Codrilor și în Podișul Nistrului*). Însă în poziția a doua repriza este facultativă, pentru că, dacă aici prepoziția va lipsi, funcția de includere a celui de-al doilea complement circumstanțial îl va realiza prepoziția din prima poziție. Pentru că între cele două poziții (și, respectiv, între cele două complementele circumstanțiale) practic nu este distanță, astfel încît forța de inducție a prepoziției din prima poziție este suficientă, în percepția vorbitorului, ca să poată include și cel de-al doilea complement circumstanțial. Cu alte cuvinte, deși în poziția a doua prezența prepoziției *în* este în totală concordanță cu norma literară, lipsa ei este admisibilă, pentru că nu afectează gîndul care se cere comunicat.

Exemplul al doilea poate fi prezentat în trei variante, prima fiind completă, iar celelalte două avînd un anumit grad de comprimare.

a. *Examinăm structura economiei naționale care este prezentată pe sectoare.*

b. *Examinăm structura economiei naționale (care este) prezentată pe sectoare.*

c. *Examinăm structura economiei naționale (care este) prezentată pe sectoare.*

Sub aspectul conținutului, toate variantele enunțului respectiv exprimă același gînd, fără diferențe, și concordă cu norma. Prin urmare, cele două omisiuni (b, c), de diferite măsuri, nu au afectat integritatea semantică a enunțului. Sub aspect stilistic însă, varianta (a) pare să conțină un ușor balast verbal, iar varianta (c) pare să-l lase pe interlocutor într-o anumită incertitudine în sesizarea gîndului (însăși economia este organizată pe sectoare; economia este așa cum este, însă în cazul respectiv noi o vedem pe sectoare; economia este așa cum este, însă cineva ne-a prezentat-o pe sectoare). În această ordine de idei varianta (a) este corectă, varianta (b) este corectă, cea mai reușită și de aceea recomandabilă (pentru că este cea mai concisă și mai clară), iar varianta (c) este admisibilă.

Exemplul al treilea. *Aș încerca (să fac) o afirmație excesiv de patetică.*

În varianta comprimată, receptorului i se dă libertatea de a completa singur lacuna apărută în urma omisiunii, dar este puțin probabil că cineva ar subînțelege în locul acestei lacune alt verb decît *a face* (ori sinonimele lui). Tocmai acest fapt, adică ușurința eliminării omisiunii și completării ei de către toți vorbitorii cu același conținut, face ca varianta comprimată să nu-și piardă integritatea semantică și de aceea o considerăm admisibilă.

Exemplul al patrulea. *Conform (?) comentatorului, federalizarea Republicii Moldova ar soluționa problema Transnistriei.*

Aici omisiunea este percepută ca un gol deranjant între cele două cuvinte (*conform și comentatorului*), însă completarea lui parcă ar fi pusă nu în sarcina emițătorului, dar a receptorului, permițîndu-i acestuia din urmă să aleagă singur una dintre mai multe soluții posibile. Pentru orice vorbitor inteligent găsirea soluției nu va prezenta nici o dificultate, acesta alegînd, de exemplu, între variantele: *opinieii, teorieii, părerii, concepției* etc.

Exemplul al cincilea vizează omisiunea verbului *a fi* dintr-o serie de construcții gerunziale. Să examinăm enunțurile:

a. *(Fiind) adaptate cu grijă la situația concretă, multe modele s-au dovedit a avea succes.*

b. *(Fiind un) specialist cunoscut în domeniu și apreciat timp de trei decenii, în străinătate, savantul nu a avut probleme de angajare în cîmpul muncii.*

c. *(Fiind) în stare de ebrietate, șoferul nu a reușit să evalueze și să coreleze toți factorii situației create pentru a acționa în consecință.*

Structurile enunțurilor citate sînt atestate în uz atît în forma lor deplină, cît și în cea sincopată. După cum se poate observa, omisiunile înregistrate afectează doar structura sintactică a enunțurilor (de exemplu, în enunțul (a) construcția gerunzială devine construcție participială), însă integritatea semantică rămîne intactă. E de remarcat însă că asemenea omisiuni, indiferent de poziția construcției gerunziale, nu sînt întotdeauna admi-

bile. De exemplu: *Fiind băiet, păduri cutreieram* (M. Eminescu).

Omisțiuni nerecomandabile

Factorul natural, istoric și cel geografic influențează asupra gradului de populare și valorificare a teritoriului, (asupra) proceselor demografice, componenței etnice, specializării economiei etc.

Prepoziția *asupra* include patru complemente indirecte omogene în dativ: 1) *gradului de populare...*; 2) *proceselor demografice*; 3) *componenței etnice*; 4) *specializării economiei*. Însă ea precedă doar primul complement, fără a fi reluată în celelalte trei poziții, pentru că se contează pe forța ei inductivă asupra celorlalte trei complemente. Însă distanța dintre prima poziție și cea de a doua este prea mare ca această forță să mai acționeze suficient de bine în memoria cititorului și de aceea forma în dativ a complementului al doilea (*proceselor*) apare ca fiind nemotivată. Soluția constă în reluarea prepoziției *asupra* în poziția a doua, adică înaintea celui de-al doilea complement. În această poziție ea ar putea să-și exercite funcția de includere a celor două complemente indirecte care urmează.

Omisțiuni condamnabile

Acest tip de omisiuni conduc la erori grave de logică și de stil. În continuare vom da o serie de exemple, din care vom încerca să desprindem tipologia greșelilor cauzate de omisiuni.

Exemplul întâi. *Activitatea de bază în această regiune este agricultura, care înregistrează o productivitate mai înaltă comparativ cu (productivitatea agriculturii din) celelalte regiuni.*

Omisțiunea de față, realizată probabil nu numai din motive de economie, dar și din necesitatea de a evita repetarea supărătoare a cuvintelor indicate între paranteze, cauzează o greșeală de logică constând în compararea unor noțiuni incompatibile (se compară *productivitatea cu regiunile*). Varianta completă a enunțului, cu includerea cuvintelor indicate între paranteze, este într-adevăr deranjantă, de aceea trebuie evitată. Una

dintre soluții ar fi următoarea: *Activitatea de bază în această regiune este agricultura, care înregistrează o productivitate mai înaltă decât cea din celelalte regiuni.* În varianta propusă sînt prezenți ambii termeni ai comparației, iar faptul că al doilea termen (*productivitate*) este înlocuit prin pronumele demonstrativ *acea* nu prejudiciază integritatea gândului exprimat în enunț. Mai pot exista și alte soluții: *Activitatea de bază în această regiune este agricultura, care înregistrează o productivitate mai înaltă decât în celelalte regiuni.* Această variantă de asemenea conține o omisiune evidentă, fiind suprimat termenul al doilea al comparației – *productivitatea*, însă el poate fi ușor subînțeles.

Încă un enunț cu același tip de omisiune și, respectiv, cu același tip de greșeală: *Acești pictori fac parte din categoria numelor românești cunoscute.* După cum se poate lesne observa, în acest enunț se compară, într-o formă voalată, *pictorii* cu *numele*. Eroarea poate fi eliminată prin restabilirea cuvintelor omise: *Acești pictori fac parte din categoria pictorilor cu nume românești cunoscute.* Greșeala logică a fost reparată, însă s-a ajuns la o greșeală stilistică, repetîndu-se în mod supărător cuvîntul *pictori*. Însă această eroare de asemenea poate fi rectificată, cuvîntul *pictorilor* fiind înlocuit cu lexemul *artiștilor*.

Exemplul al doilea. *Industria de parfumerie și cosmetice se bazează pe uleiurile extrase din plante eterooleaginoase și (?) alte materii prime.*

Enunțul de față conține o omisiune (marcată cu semnul întrebării între paranteze) care cauzează un echivoc. Locul omisiunii este precedat de două prepoziții (*pe* și *din*) care posedă forță inductivă asupra poziției în care se află omisiunea. Acest fapt îi dă posibilitate cititorului să interpreteze enunțul în două moduri în funcție de prepoziția pe care o va utiliza. Astfel:

1. *Industria de parfumerie și cosmetice se bazează pe uleiurile extrase din plante eterooleaginoase și pe alte materii prime.*

2. *Industria de parfumerie și cosmetice se bazează pe uleiurile extrase din plante eterooleaginoase și din alte materii prime.*

Firește, soluția va consta în folosirea prepoziției adecvate în funcție de gândul care se cere comunicat.

Exemplul al treilea. *În prezent în agricultură trebuie să recuperăm greșelile pe care le-au comis alții.*

Eroarea comisă în enunțul de față (*recuperăm greșelile*) este cauzată de o omisiune. Varianta completă a enunțului ar putea fi: *În prezent în agricultură trebuie să recuperăm pagubele cauzate de greșelile pe care le-au comis alții.*

Exemplul al patrulea este un caz în care același tip de omisiune (a prepoziției) poate avea efecte diferite. Să comparăm enunțurile de mai jos:

1. *Accentul se va pune pe producția de zahăr, (de) conserve, (de) ulei vegetal, (de) lactate, (de) tutun fermentat, (de) mezeluri.*

2. *Strugurii au o valoare calorică mare, conținând vitamine, fermenți, fier, aluminiu, fosfor, acizi organici, săruri de potasiu, (de) calciu, (de) magneziu etc.*

În primul enunț, prezența prepoziției *de* este necesară numai în fața determinativului *zahăr*, aici ea indicând raportul de determinare. În fața celorlalte determinative ea este de prisos (ba chiar supărătoare), pentru că în aceste poziții acționează forța de inducție a prepoziției din prima poziție. Prin urmare, în acest caz omisiunea este recomandabilă.

În al doilea enunț, prezența prepoziției *de* (de ex., *de potasiu*) exprimă raportul dintre determinatul *săruri* și determinanții *potasiu, calciu, magneziu*, chiar dacă determinatul *săruri* nu se reia de fiecare dată. Iar lipsa prepoziției în pozițiile a doua și a treia cauzează un echivoc care îi permite cititorului să-și aleagă una dintre cele două variante posibile de sens: calciu sau săruri de calciu, magneziu sau săruri de magneziu. Cu alte cuvinte, în acest enunț repriza prepoziției, și respectiv omisiunea, sînt purtătoare de sens și nu pot fi evitate.

Exemplul al cincilea. *Vom vorbi despre cele mai importante sărbători religioase ale creștinilor, mozaicilor și musulmanilor.*

Acest enunț permite o dublă interpretare. Prima: *Vom vorbi despre*

cele mai importante sărbători care aparțin numai creștinilor, despre cele care aparțin numai mozaicilor și despre cele care aparțin numai musulmanilor. A doua: *Vom vorbi despre cele mai importante sărbători religioase comune ale creștinilor, mozaicilor și musulmanilor.* Raportul posesiv dintre determinatul *sărbători*, pe de o parte, și determinanții *creștinilor, mozaicilor și musulmanilor*, pe de altă parte, permite această interpretare. Însă asemenea sărbători nu există. Firește, cititorul nu va înțelege că există *sărbători comune ale creștinilor, mozaicilor și musulmanilor*, dar nu pentru că enunțul nu ar permite această interpretare, ci pentru că știe prea bine că creștinii, mozaicii și musulmanii nu au sărbători religioase comune.

Pentru a ne convinge o dată în plus că enunțul în cauză permite această interpretare falsă, să completăm structura lui cu o altă informație, pe care cititorul nu o cunoaște în mod aprioric, ci trebuie să o afle din conținutul enunțului. Astfel: *Vom vorbi despre cele mai importante idei filozofice ale scriitorilor X, Y și Z.* Apartenența respectivelor idei filozofice poate fi înțeleasă în două moduri. Astfel, cele mai importante idei filozofice:

a. care aparțin numai scriitorului X, care aparțin numai scriitorului Y și care aparțin numai scriitorului Z;

b. care aparțin și scriitorului X, și scriitorului Y, și scriitorului Z.

Un alt exemplu, și mai convingător: *Grindina a distrus cele mai frumoase plantații ale lui X, Y și Z.*

Și acest enunț conține un echivoc, dînd posibilitate să se înțeleagă că plantațiile pot aparține, în mod separat, lui X, lui Y și lui Z sau pot aparține, în comun, lui X, lui Y și lui Z.

După ce ne-am convins că enunțul din exemplul al cincilea conține un echivoc, să observăm că respectiva greșeală este cauzată de anumite omisiuni. În acest scop, vom restabili între paranteze ceea ce a fost omis, obținînd astfel varianta completă care nu mai permite o dublă interpretare: *Vom vorbi despre cele mai importante sărbători religioase ale creștinilor, (despre cele ale) mozaicilor (precum) și (despre ale) musulmanilor.*

Exemplul al șaselea. *Sînt examinați factorii care au influențat pozitiv și negativ asupra agriculturii.* Întrucît situația din acest enunț este foarte asemănătoare cu cea din enunțurile cuprinse în exemplul al cincilea, vom lăsa comentarea cazului pe seama cititorului, indicînd în continuare doar varianta completă: *Sînt examinați factorii care au influențat pozitiv și (cei care au influențat) negativ asupra agriculturii.*

Exemplul al șaptelea. *Dacă judecăm după categoria de vîrstă a copiilor, ei vor ajunge să cunoască specificul culturii materiale, îndeletnicirile și meșteșugurile populare, bucătăria națională și folclorul.*

În enunțul de față, raportul dintre subordonata condițională și regentă este fals. În realitate, copiii nu vor ajunge să cunoască ceva doar în funcție de faptul că cineva judecă sau nu ceva în anumite condiții. Cu alte cuvinte, acțiunea din subordonată nu constituie în realitate o condiție pentru realizarea acțiunii despre care se vorbește în regentă. Această deformare este cauzată de suprimarea unui segment de frază, care i s-a părut vorbitorului de prisos. Golul apărut în urma omisiunii ar putea fi completat în felul următor: *Dacă judecăm după categoria de vîrstă a copiilor, am putea afirma că ei vor ajunge să cunoască specificul culturii materiale, îndeletnicirile și meșteșugurile populare, bucătăria națională și folclorul.* În urma acestei completări structura frazei s-a schimbat (subordonata condițională + regentă + subordonata completivă), iar subordonata condițională exprimă un raport care poate exista cu adevărat în realitate (evident, dacă judecăm într-un anumit fel, am putea face anumite afirmații întemeiate pe judecățile respective).

Varianta completată a enunțului este doar una dintre multele posibile. Iată doar cîteva dintre acestea: *am putea crede că, am putea fi convinși că, am putea trage concluzia că, am putea avea certitudinea că* etc.

Acest tip de omisiune, condamnat, se întîlnește destul de frecvent în comunicarea scrisă. Iată încă un caz: *Dacă vom crede că documentele*

publicate reflectă adevărul, în acel an murise de foame 83 mii de oameni.

Și în acest caz ne dăm ușor seama că raportul condițional este fals. În acel an puteau să moară ori să nu moară 83 mii de oameni, indiferent de faptul dacă noi vom crede sau nu în veridicitatea documentelor respective. Condiția care a determinat moartea oamenilor respectivi a fost cu totul alta decît atitudinea noastră față de documentele publicate. Și în cazul de față, ca în cel anterior, motivul erorii este omisiunea. Încercăm să restabilim integritatea enunțului: *Dacă vom crede că documentele publicate reflectă adevărul, vom ajunge la concluzia că în acel an murise de foame 83 mii de oameni.*

Considerăm că exemplele examinate mai sus demonstrează destul de convingător că, în contextul general al comunicării, omisiunea este un fenomen foarte frecvent, că la nivelul enunțului ea poate fi recomandabilă, admisibilă, nerecomandabilă sau condamnată, în funcție de context, dar și de modul subiectiv în care percepe lucrurile fiecare vorbitor. În planul culturii comunicării, este recomandabil să reținem că orice enunț poate fi comprimat (și trebuie comprimat) doar atît timp cît nu este afectată integritatea gîndului care se cere exprimat. Depășirea acestui moment, numit *punct critic*, este nerecomandabilă sau chiar condamnată. Așa dar, criteriul primordial al comprimării enunțurilor impune *păstrarea integrității gîndului* care trebuie transmis.

Anumite cercetări în profunzime ale fenomenului respectiv, inclusiv sub aspectul psihologiei perceperii textului, ar putea pune în lumină o serie de structuri deocamdată nestudiate și raportarea acestora la normele limbii literare.

Examinînd mai multe cazuri de omisiuni, ne convingem că fenomenul poate fi clasificat nu numai după criteriul conformării acestora la norma limbii literare, dar și după alte criterii, cum ar fi, bunăoară, cele care țin de structura propoziției. Astfel, de la tipologia propoziției s-ar putea ajunge la tipologia omisiunii.